

Daniel
Raventós

Materiální
podmínky
svobody

Autorova předmluva k českému vydání

Knihu, která se nyní představuje ve svém překladu do českého jazyka, jsem původně vydal ve španělštině a v angličtině v roce 2007 krátce před vypuknutím velké hospodářské krize. Když ji po těch letech znovu pročítám, myslím si, že její obsah s výjimkou několika drobných aktuálních úprav neztrácí nic na své platnosti. Nejen proto, že mnoho z témat je značně nadčasových (některé kapitoly věnují politickému a filozofickému opodstatnění základního příjmu, další analýze podmíněných sociálních podpor, které jsou společné mnoha evropským státům, a v jedné z kapitol reaguji na nejčastější kritiky, jež se snášejí na adresu myšlenky základního příjmu), nýbrž také z toho důvodu, že situace, k níž jsme dospěli po sedmi letech hospodářské politiky, jež měla této krizi čelit, znamená pro velkou část evropského obyvatelstva skutečnou katastrofu. Zhoršování životních a pracovních podmínek populace, která není nijak zvlášť majetná, dodalo myšlence základního příjmu mnohem větší naléhavost, než měla v časech ekonomické prosperity. Po sedmi letech krize základní příjem nabývá na důležitosti více než kdy jindy.

Ekonomická politika, kterou provádíme, je jediná možná. Tak zní stará a známá mantra. Žádná jiná volba není, neexistuje žádná alternativa. Před více než stoletím tuto větu použil v nadneseném slova smyslu Herbert Spencer, proslavila ji však až zesnulá Margaret Thatcherová. Této dámě se dokonce přezdívalo „Tina“ (There Is No Alternative). Margaret Thatcherová hlásala absurdní myšlenku o tom, že ekonomická rozhodnutí jsou výhradně technickou záležitostí. Podle této domyšlivé úvahy je jakékoli rozhodnutí výsledkem výhradně technického uvažování. Rádoby argument, který tvrdí, že „žádná alternativa neexistuje“, má přesto mnoho zastánců. Je tomu tak proto, že jej bez ustání omílají lidé na vládních místech, v některých akademických kruzích a ve sdělovacích

prostředcích a všichni se při tom pokrytecky tváří, jako by toho litovali.

V hospodářské politice jde na prvním místě o politiku a teprve pak o ekonomii. Ostatně je to zřejmé i ze samotného pořadí slov. Není nic falešnějšího než otřepané fráze, které pořád dokola papouškují téměř všichni evropští vládní představitelé: „provádíme opatření, jež naše země nutně potřebuje“ nebo „přinášíte oběti, které jsou nevyhnutelné proto, abychom se odrazili ode dna“ anebo „ekonomická situace nás tlačí k nepopulárním krokům“ atd. atd. Opak je pravdou – žádné politickoekonomické opatření, které má alespoň minimální význam, není v pravém slova smyslu neutrální: buď většinu obyvatelstva poškozují, anebo jí přináší prospěch. Každý krok v hospodářské politice určité sociální skupiny poškozují a jiným zase prospívá. Pouze a jenom jako příklad: snižování daní nejbohatším, zmrazení nebo snižování důchodů, usnadnění a snižování nákladů na propouštění z práce, snižování platů zaměstnancům ve veřejném sektoru, méně prostředků pro veřejné školství, zavádění finanční spoluúčasti ve zdravotnictví... Je těžké přijít na to, kdo v uvedených případech získává a kdo naopak ztrácí? Jiná věc ovšem je, jak se jednotlivá opatření snaží ospravedlnit vládní činitelé. Nejdříve se učiní rozhodnutí, jaké sociální skupiny chceme zvýhodnit, a pak se vytvářejí ekonomické nástroje, které daný cíl umožní naplnit. Řečeno slovy ekonoma Josepha Stiglitze: „Vláda má pravomoc přesouvat finanční prostředky seshora směrem k nižším nebo středním vrstvám obyvatelstva a naopak“.

Existují-li nejasnosti kolem toho, co ve skutečnosti ekonomická politika znamená, pak tentýž zmatek vládne také kolem významu slova „trh“. Oba termíny jsou nepochybně velmi provázané. Předně, trh v jednotném čísle neexistuje. Máme celou řadu trhů, které se svými vlastnostmi od sebe značně liší. Trh pokojových rostlin a trh s výrobky pro vysokohorskou turistiku mají pramálo společného. Tím méně pak trh knížek z druhé ruky s trhem finančním (pokud je u toho druhého vůbec na místě mluvit v jednotném čísle). A tak dále. Hlavní je však skutečnost, že všechny trhy (absolutně všechny) jsou strukturovány politicky a jsou produktem zasahování státu prostřednictvím zákonů, pravidel, nařízení a regulací. Tvářnost kteréhokoli trhu je pouze výsledkem výběru mezi určitými politickými možnostmi, které se

naplňují v určité institucionální podobě a v určitých právních úpravách.

Domnívám se, že tento kratičký úvod o ekonomické politice a trhu (trzích) nám usnadní způsob, jakým můžeme myšlenku základního příjmu uchopit a rychle porozumět jejím cílům. Základní příjem jakožto nepodmiňovaný peněžní příjem vyplácený všemu obyvatelstvu tvoří součást ekonomické politiky a politického utváření trhů a podstatně se liší od všeho, co bylo uváděno do praxe v průběhu posledních desetiletí (abychom nechodili v čase příliš daleko). Ekonomické politiky a politická strukturalizace trhů upřednostňovaly v posledních čtyřiceti letech naprosto zjevným způsobem nejbohatší vrstvy. Tato volba je neslučitelná s demokracií. Znamenitě to vyjádřil Louis D. Brandeis, v letech 1916–1939 soudce Nejvyššího soudu Spojených států amerických: „Máme buď demokracii, anebo máme bohatství soustředěné do několika málo rukou, avšak nemůžeme mít obě dvě věci současně“. Porozumět této větě je nutnou podmínkou, chceme-li pochopit, jak je svět, v němž žijeme, vystavěn.

Myšlenka základního příjmu sleduje opačný cíl, a to, aby ekonomická politika upřednostňovala velkou většinu nemajetného obyvatelstva. Samozřejmě že základní příjem by tvořil páteř takové ekonomické politiky.

Proč je základní příjem potřebnější právě v současné situaci, která se vyznačuje zhoršováním životních podmínek nebohaté většiny společnosti? Jen velmi krátce:

1) Nedobrovolná ztráta zaměstnání staví člověka do velmi nejisté ekonomické a životní situace. Ztratit pracovní místo a přitom disponovat základním příjmem by znamenalo možnost čelit této situaci za mnohem menšího stresu. V dobách hospodářské krize, kdy je úroveň nezaměstnanosti podstatně vyšší a nezaměstnanost trvá déle, možnost pobírat základní příjem nabývá na sociální důležitosti tím více, čím slabší je systém dlouhodobého pojištění v nezaměstnanosti, pokud vůbec existuje.

2) Základní příjem by mohl hrát velmi významnou roli při novém posilování kolektivních zájmů a v zápasech pracujících vrstev za jejich ochranu, a to jak v případě pracujících, kteří jsou organizováni, tak i v případě těch, kteří vlastní organizační reprezentaci nemají.

Základní příjem nepředstavuje alternativní náhražku mzdy a neoslabuje hájení zájmů pracující třídy. Je naopak nástrojem, který posiluje postavení pracovní síly jako celku, a to jak v oblasti pracovní, tak při hledání zaměstnání. V případě nutných stávek by základní příjem kromě toho plnil roli jakési nepodmíněné pokladní jistoty, jejíž účinky na posílení vyjednávacích pozic pracujících je snadné si domyslet. Pobírání základního příjmu umožní čelit pracovním sporům v podmínkách mnohem menší nejistoty. V závislosti na délce trvání stávky totiž hodnota mezd rychle klesá až na velmi obtížně zvladatelnou úroveň, pokud člověk nedisponuje jinými zdroji příjmů tak, jak je to v dnešní době obvyklé u naprosté většiny pracující třídy.

3) Základní příjem by rovněž snížil míru rizika u lidí, kteří se rozhodnou začít s nějakým podnikatelským projektem v oblasti samostatné výdělečné činnosti. V letech hospodářské krize základní příjem představuje nástroj, který nejen že usnadňuje samozaměstnávání a družstevní formy organizace práce, ale je také zároveň pevnější, i když jen částečnou, zárukou pro ty, kteří se svým malým podnikatelským záměrem neuspějí.

4) Jedním z nejvýraznějších důsledků případného zavedení základního příjmu by bylo obrovské snížení chudoby. Ba co více, základní příjem by dokonce umožnil realisticky pomýšlet na její skutečné vymýcení. Nejen že by usnadnil dostat milióny lidí z bída, ale vybudoval by také ochranný a opěrný pilíř, jenž by zamezil, aby se lidé do bludného kruhu chudoby dostávali opakovaně. Sedm let po vypuknutí krize je chudoba stále větší.

5) Velmi diskutovaným tématem v kontextu současné krize je potřeba udržení úrovně spotřeby obyvatelstva. V letech ekonomického boomu se schopnost mnohých lidí spotřebovat pohybovala ve skutečnosti nad hranici jejich příjmů plynoucích z pracovní činnosti, a to díky cenové inflaci finančních a úvěrových aktiv, zvláště pak hypotéčních, ale též spotřebních. Spotřeba založená na dlužích obyčejně nejhudším vrstvám žádný prospěch nepřináší. Hospodářské restriktce učinily těmto příjmům rychlý konec a vedly současně k tomu, že jsou lidé nuceni část svých nižších pracovních příjmů věnovat na splácení nahromaděného dluhu. Základní příjem by znamenal zásadní faktor pro stabilizaci spotřeby a pro udržení poptávky v dobách krize, a to zejména u sociálně nejslabších skupin obyvatelstva. „Vložíme-li peníze do rukou těch, kdo je potřebují, je velmi

pravděpodobné, že tito lidé peníze utratí, a to je přesně to, co potřebujeme, aby nastalo“, říká Paul Krugman.

Důvody, které hovoří ve prospěch stále větší potřeby zavedení základního příjmu v dobách krize, však narážejí na priority velkých parlamentních stran, které se snaží přizpůsobit ekonomickou politikou snižování deficitu veřejných financí prostřednictvím výrazných rozpočtových škrťů v oblasti sociálních výdajů a veřejných služeb.

Možná jde o hlavní příčinu, proč je od chvíle, kdy jsme zabředli do hospodářské krize, myšlenka základního příjmu stále přitažlivější pro nás, kteří jsme povětšinou vzešli z různých sociálně angažovaných hnutí. V nejbližší budoucnosti se tento faktor stane nepochybně ještě důležitějším. Stejně výmluvná je i skutečnost, že v posledních evropských volbách koncem května 2014 nejméně půl tuctu levicových kandidátních listin (a to nyní hovořím jen o Španělském království) vsadilo ve svých volebních programech na myšlenku základního příjmu. Samozřejmě, každá z kandidátek s různým stupněm upřesnění, ale i tak to není vůbec špatný výsledek. Před třemi či čtyřmi lety by to bylo jednoduše nemyslitelné. A před deseti lety by to znělo doslova jako vědeckofantastický výmysl.

Nebude snad příliš pošetilé domnívat se, že stále roste i počet lidí, kteří jsou přesvědčeni o tom, že základní příjem skutečně zajistí materiální existenci všemu obyvatelstvu. Mezi všemi cíli základního příjmu považují tento bezprostřední cíl za prvořadý. Dovolím si dodat ještě jeden důležitý důsledek. Je na první pohled zjevné, že jednou ze základních vlastností ekonomického fungování uvnitř Evropské unie (a samozřejmě i jinde ve světě, omezím se však jen na naši zeměpisnou oblast) je obrovská schopnost kapitálu přimět pracující populaci ke kázní. Hlavní faktor této disciplinární schopnosti vyplývá z existence velké části přeseschopného obyvatelstva bez práce. Čím častěji se v letech krize stává možnost propuštění, tím ochotněji je pracující populace k tomu, aby přistupovala na zhoršující se pracovní podmínky. Téměř plná zaměstnanost, když ještě existovala, oslabovala snahu podnikatelské sféry vnutit pracujícím kázeň podle představ zaměstnavatelů. Základní příjem by se mohl stát mocným nástrojem k podlomení kárné schopnosti velkého kapitálu. Z druhé strany barikády to kdysi trefně vystihl Alan Budd, ekonomický poradce Margaret Thatcherové, který v jedné slabé chvíli přiznal,

že antiinflační opatření osmdesátých let „byla skvělým způsobem, jak zvýšit nezaměstnanost, a zvýšení nezaměstnanosti navýsost žádoucím způsobem, jak omezit sílu pracujících tříd...“, čímž jsme navodili, řečeno vypůjčeným marxistickým slovníkem, krizi kapitalismu, jež znovu vytvořila záložní armádu a umožnila, aby vlastníci kapitálu od té doby dosahovali vysokých zisků“. Úžasné. Upřímnost nade vše. Přestože se to může zdát značně paradoxní, myslím si, že odborové organizace – až na několik málo čestných výjimek – ve směr nepochopily obrovskou schopnost základního příjmu oslabovat disciplínu, k níž nás kapitál může nutit (a také nás ve skutečnosti nutí) při současné obrovské nezaměstnanosti.

Doufám, že tato kniha, která nyní vychází také v českém jazyce, přispěje k poznání myšlenky základního příjmu mezi lidmi, jejichž mateřským jazykem je čeština. Děkuji nakladatelství Rubato za úsilí, s nímž knihu vydává. Přeji si, aby Česká republika brzy stanula mezi zeměmi, v nichž se myšlenka základního příjmu bude těšit široké podpoře. Je to mé přání, protože – řečeno volně slovy vypůjčenými od Thomase Paina – základní příjem není charita, nýbrž spravedlnost.

Barcelona, 26. května 2014

DANIEL RAVENTÓS

Kapitola 1

Myšlenka provokativní, ale uskutečnitelná

Ze všech práv je právo na existenci tím prvořadým. Proto prvním společenským zákonem je ten, který garantuje všem členům společnosti prostředky k obživě. Všechny ostatní zákony jsou tomuto společenskému zákonu podřízeny.

MAXIMILIEN ROBESPIERRE (1758–1794), 1792

Je až překvapující, jak myšlenka základního příjmu za poslední roky nabírá na síle. Nestává se totiž příliš často, aby sociální myšlenka zásadního významu – a základní příjem jí bezesporu je – soustředila kolem sebe zastánce vzešlé z tak nestejnorodého politického prostředí, z tolika rozličných filozofických směrů i z tak odlišných zemí. Není proto ničím ojedinělým, nalezneme-li stoupence základního příjmu jak mezi lidmi s politickým myšlením velmi vzdáleným možnosti hluboké přeměny společnosti, v níž nám bylo souzeno žít, tak mezi sympatizujícími feministickými aktivistkami nebo mezi členy sociálních hnutí zjevně se stavících proti existujícímu *statu quo*. Rovněž není žádnou zácností zjištění, že myšlenku základního příjmu podporují, nebo na ni alespoň se zájmem pohlížejí akademické kruhy všeho druhu, a to jak liberálové (v přísně akademickém a nikoli politickém slova smyslu), tak republikáni (i když hovořit obecně o „republikánech“ či „liberálech“ má velmi malou výpovědní hodnotu, jak budu mít ostatně příležitost dále objasnit). A konečně, zastánce základního příjmu můžeme najít v nejrůznějších zemích: od Spojených států amerických po Chile, od Španělského království po Švédsko, od Turecka po Austrálii, a dokonce i v některých afrických zemích. Nezačnu hodnocením, zda je tato různorodost pro základní příjem kladem, nebo spíše přispívá ke zmatení pojmů,

či zda představuje jev, který je prostě nevyhnutelný. Na stránkách této knihy bude dostatek prostoru na to, abych k tomu zaujal jasné stanovisko a důkladně ho zdůvodnil. Domnívám se, že pro začátek uděláme lépe, když tento problém ponecháme stranou.

1.1. DEFINICE

Co tedy přesně je základní příjem? Než se pustíme do zásadnější diskuse o celé řadě aspektů, jež se s touto myšlenkou pojí, bude možná dobré objasnit, co pod pojmem základní příjem vůbec rozumíme.

Základní příjem je takový příjem, který stát vyplácí každému plnoprávnímu členovi společnosti nebo v ní trvale usazenému jednotlivci, a to i tehdy, pokud nechce vykonávat placenou práci, přičemž se nebere v úvahu, zda jde o bohatého či chudého, nebo – jinak řečeno – nezávisle na tom, jaké jsou jeho případné další zdroje příjmu, a bez ohledu na to, s kým žije ve společné domácnosti. To je definice, která je sice poněkud dlouhá, ale která se mi přesto líbí nejvíce, a to díky své jednoznačnosti (a provokativnosti). Organizace *Basic Income Earth Network* (BIEN) definuje základní příjem jako „nepodmíněně garantovaný individuální příjem všem, bez potřeby dokládání prostředků nebo vykonávání nějakého druhu práce. Je to druh minimálního garantovaného příjmu, který se od příjmů existujících v současnosti v různých evropských státech liší ve třech důležitých bodech: zaprvé – je vyplácen jednotlivcům a nikoli domácnostem; zadruhé – je vyplácen nezávisle na dalších zdrojích příjmu; a konečně zatřetí – je vyplácen, aniž se současně vyžaduje vykonávání jakékoli práce nebo prokazování vůle přijmout nabízené zaměstnání“.² Jde sice také o dlouhou definici, podrobněji však vysvětlím tu, které dávám přednost, neboť mi umožní některé otázky objasnit zřetelněji, než kdybychom přijali definici BIEN.

Příjem vyplácený státem. Pojem „stát“ může zahrnovat politicko-právní instituci větší než skutečně existující národní stát, což by byl třeba případ Evropské unie, nebo se může naopak týkat politicko-právních subjektů menších než národní stát. To znamená, že základní příjem je vyplácen některou veřejnou institucí (institucemi).

²Viz www.basicincome.org

Každému plnoprávnému členovi společnosti nebo v ní trvale usazenému jednotlivci. V různých modelech financování základního příjmu, jak ještě budeme mít příležitost vidět podrobněji, existují odchylky, pokud jde o výši základního příjmu, o věk (vyšší nebo nižší částka podle věku), o zahrnutí nebo nezahrnutí nezletilých atd. Ve všech případech však jde o peněžní částku, kterou by občané dostávali individuálně (nikoli tedy například rodiny) a univerzálně (její vyplácení není ničím podmíněno, třeba tím, že by osoba musela žít na určité úrovni chudoby).

I tehdy, pokud nechce vykonávat placenou práci. Vzhledem k tomu, že na toto hledisko budu klást zvláštní důraz na následujících stránkách, zde chci jen poznamenat, že se „práce“ velmi často pojímá jako synonymum k „placené práci“, „výdělečné činnosti“ nebo k „zaměstnání“. Existují však dobré důvody k tomu, abychom se domnívali, že následující typologie práce je výstižnější: 1) práce s odměnou na trhu, 2) domácí práce a 3) dobrovolnická práce. Jde o důležité rozlišení, o němž se podrobně zmíním ve čtvrté kapitole.

Nebere se v úvahu, zda jde o bohatého či chudého, nebo – jinak řečeno – nezávisle na tom, jaké jsou případně další zdroje příjmu. Na rozdíl od podpor, které jsou podmíněny určitou úrovní chudoby nebo určitou výší příjmu, tentýž základní příjem pobírají jak chudí, tak bohatí.³ Je-li základní příjem pojímán jako občanské právo (což z jeho definice implicitně vyplývá), vylučuje to jakékoli dodatečné podmiňování. Stejně jako občanské všeobecné hlasovací právo, tak i myšlenka základního příjmu neklade občanům (nebo rezidentům s doloženým místem pobytu) žádné dodatečné podmínky.

Bez ohledu na to, s kým žije ve společné domácnosti. Základní příjem neupřednostňuje žádnou určitou formu soužití. Ať už pod jednou střechou žije heterosexuální pár, osoby několika různých generací nebo skupina přátel či pár stejného pohlaví, ve všech případech jde o formy soužití, které nijak nepodmiňují právo na pobírání základního příjmu.

³ To však samozřejmě neznamená, že všichni – bohatí i chudí – na základním příjmu vydělají. Ve značné části návrhu na financování (podrobně to vysvětlím v osmé kapitole) bohatí ztrácejí a chudí vydělávají. Základní příjem, v němž by tomu bylo naopak, by neměl smysl. Přesněji řečeno, bylo by to podle mého názoru fiasko základního příjmu.

Je tedy zřejmé, že základní příjem je formálně laický, nepodmíněný a všeobecný. Jako takový by byl ve skutečnosti vyplácen bez ohledu na pohlaví, k němuž člověk patří, nezávisle na úrovni příjmů, které člověk pobírá, nezávisle na náboženském vyznání, k němuž se člověk hlásí, a nezávisle na sexuální orientaci, kterou člověk má.⁴

Tato jedinečná povaha základního příjmu, tedy skutečnost, že není podmíněn žádným dalším požadavkem kromě občanství nebo doloženého místa pobytu, myšlenku základního příjmu jasně odlišuje od jiných návrhů, ať už jde o ty, které se uskutečňují již léta, nebo o ty, jež dosud neopustily stádium „teorie“. Podívejme se na to blíže.

1.2. ČÍM ZÁKLADNÍ PŘÍJEM NENÍ

Po tom, co již bylo řečeno, by nám mělo být zřejmé, čím základní příjem *není*. Hned na úvod bude také dobré objasnit, za co nemá být základní příjem zaměňován. Nejde nám nyní o detailní srovnání mezi základním příjmem a ostatními reformními kroky, s nimiž by se neměl směšovat. Tomu se budu věnovat v šesté kapitole. V této chvíli pouze považuji za potřebné velmi krátce vyjmenovat opatření, ať už teoretická nebo prakticky naplňovaná, jež musíme od základního příjmu odlišovat, a to i přesto, že některá z nich mu mohou být velmi blízká.

Základní příjem není *účastnický příjem* tak, jak jej navrhuje mezi jinými také Anthony Atkinson (1993, 1996). *Účastnickým příjmem* rozumíme vyplácení určitého množství peněz každému práceschopnému občanovi, který provádí nějaký druh činnosti, jež je považován za společensky užitečný. Tato „společensky užitečná práce“ může zahrnovat placené zaměstnání, dobrovolnickou práci, domácí práci, studium atd.

Základní příjem rovněž nemůžeme směšovat se zápornou daní z příjmu. Záporná daň z příjmu je jednotná a vratná daň, která prostřednictvím daňové politiky garantuje minimální úroveň příjmu. Pokud člověk toto minimum ve svém příznání příjmů přesáhne, musí zaplatit příslušné daně. A naopak, pokud tohoto minima nedosáhne,

⁴ Bertomeuová, Domènech a Raventós (2005).

nebo pokud příjmy vůbec nemá, stát mu doplatí rozdíl až do výše stanoveného minima.

Základní příjem také není totéž, co minimální začleňovací příjem, který například ve Španělském království vyplácejí vlády autonomních oblastí a ve Francouzské republice orgány ústřední státní správy. Podle stoupeneců poskytování minimálního příjmu pro sociální a pracovní zařazení má tento druh sociální pomoci za účel jednak koordinovaným způsobem zajišťovat činnosti, jež jsou určeny na pomoc lidem, kteří nemají dostatečné ekonomické prostředky na uspokojení základních potřeb, a také připravit tuto část obyvatelstva na jejich integraci či reintegraci do společnosti a do trhu práce. Mezi tyto činnosti patří programy v oblasti sociálních služeb, dále ekonomická pomoc a asistenční osobní podpora vedoucí k sociálnímu a pracovnímu začleňování.

Základní příjem nemůžeme směřovat ani s nějakým typem časově omezené podpory v nezaměstnanosti, tedy s dávkami, které člověk pobírá, dokud si nenajde placenou práci, a které tudíž přestane pobírat ve chvíli, kdy zaměstnání získá.

Obecněji řečeno, základní příjem není ani subvence, ani podmíněná podpora či jiná podmíněná dávka sociálního zabezpečení. Rovněž nepředpokládá splnění nějakého dalšího požadavku jako například prokazování určité úrovně chudoby, doložení toho, že si člověk hledá práci nebo že zaměstnání právě ztratil. Zkrátka a dobře, základní příjem člověk pobírá bez jakýchkoli dalších dodatečných podmínek nad rámec požadavku občanství nebo trvalého pobytu.

1.3. JE NA SVĚTĚ MÍSTO, KDE ZÁKLADNÍ PŘÍJEM EXISTUJE?

V severoamerickém státě Aljaška základní příjem existuje od roku 1982. Již déle než jedno čtvrtstoletí totiž základní příjem dostává každý, kdo na Aljašce legálně pobývá nejméně po dobu šesti měsíců. V současnosti podmínku trvalého pobytu splňuje přibližně 700 000 osob. Aljašský příběh stojí za zmínku, byť by to mělo být jen krátce.

Jednou z osobností, jejíž jméno se váže k této historii, je guvernér státu Aljaška Jay Hammond (zemřel v roce 2005), který tuto funkci zastával celkem osm let (1974–1982). Aljašský záliv Prudhoe je

bohatý na ropu a Hammond byl zastáncem myšlenky dělení vytěženého bohatství tak, aby přinášelo prospěch současnému i budoucímu obyvatelstvu oblasti. Ropné naleziště v zálivu Prudhoe je největší v Severní Americe. Hammond navrhl vytvoření fondu, jehož cílem bylo zajistit prostřednictvím vkladu části příjmů pocházejících z ropy trvalý výnos z tohoto bohatství. K tomuto účelu byl v roce 1976 založen *Alaska Permanent Fund*. V počátcích projektu Hammond navrhoval, aby se obyvatelům státu Aljaška vyplácela každoročně určitá dividenda, jejíž výše by byla proporčně závislá na počtu let trvalého pobytu. Nejvyšší soud Spojených států amerických však návrh prohlásil za neslučitelný se čtrnáctým dodatkem federální ústavy, který se týká klauzule o rovnosti ochrany občanů. Podle výkladu Nejvyššího soudu Spojených států návrh v podobě navržené Hammondem diskriminoval usídlence pocházející z jiných federálních států. Byla provedena úprava, která tuto důležitou námitku překonala, a počínaje rokem 1982 byl poprvé zaveden skutečný základní příjem. Přestože platí v tak specifické zeměpisné oblasti, jde bezpochyby o historický milník.⁵

Aljašský základní příjem je dividenda odpovídající části průměrného výnosu dosaženého za předchozích pět let stálým fondem, jenž je tvořen příjmy pocházejícími z těžby ropy. Fond prošel mnoha úpravami a v současnosti představuje korporaci, jejíž činnost je diverzifikována na celosvětové úrovni. Základní příjem na Aljašce dosáhl v roce 2000 částky 2 000 amerických dolarů na každého obyvatele s trvalým pobytem. Jestliže bohatství Spojených států amerických ve svém úhrnu vykazovalo za poslední desetiletí tendenci k redistribuci ve prospěch těch nejbohatších (Frank, 1999; Stiglitz, 2003), na Aljašce tomu bylo naopak, a tento federální stát se tak stal „nejvíce rovnostářským státem Spojených států severoamerických“ (Vanderborght a Van Parijs, 2005: 25). I když základní příjem fungující na Aljašce nepovažují z hlediska jeho financování za úplně nejvhodnější příklad, pravdou zůstává, že jeho existence představuje dosud ve světě ojedinělou skutečnost. Jsem ovšem toho názoru, že základní příjem je zapotřebí financovat jiným způsobem, než byl navrhnout na Aljašce. O tom bude blíže řeč v osmé kapitole této knihy. Přesto však nic nebrání tomu, abychom připustili, že Aljaška byla prvním místem na světě, kde byl základní příjem zaveden.

⁵ Alaska Permanent Fund Corporation (1988).

Obsah

PŘEDMLUVA ANTONIHO DOMENÈCHA	11
AUTOROVA PŘEDMLUVA K ČESKÉMU VYDÁNÍ	16
ÚVOD A PODĚKOVÁNÍ	22
KAPITOLA 1: MYŠLENKA PROVOKATIVNÍ, ALE USKUTEČNITELNÁ	27
1.1. Definice	28
1.2. Čím základní příjem není	30
1.3. Je na světě místo, kde základní příjem existuje?	31
1.4. Nejvzdálenější historie	33
1.5. Posledních dvacet let	35
1.6. Fascinující role základního příjmu na počátku 21. století	37
1.7. Výhody, otázky, pochybnosti	40
KAPITOLA 2: NORMATIVNÍ ZDŮVODNĚNÍ PODLE LIBERÁLNÍHO MYŠLENÍ	44
2.1. Libertariánské opodstatnění: vlastnictví nade vše	47
2.2. „Možné“ opodstatnění základního příjmu v teorii spravedlnosti jako férovosti: sebeúcta na prvním místě	51
2.3. Zdůvodnění reálné svobody: reálně libertariánská společnost	56
2.4. Liberální teorie a teorie republikánské	63
KAPITOLA 3: NORMATIVNÍ ZDŮVODNĚNÍ V REPUBLIKÁNSKÉM MYŠLENÍ	65
3.1. Aristotelés: Materiální existence jako podmínka svobody	66
3.2. Cicero: Posedlost vlastnictvím	71
3.3. Robespierre: Právo na existenci	73

3.4. Republikánská svoboda	77
3.5. Republikánská etnost a nestrannost	80
3.6. Republikánské odůvodnění základního příjmu	83
3.6.1. Materiální závislost žen	85
3.6.2. Vyjednávací potenciál pracující třídy a dekomodifikace práce	87

KAPITOLA 4:

PLACENÁ PRÁCE, DOMÁCÍ PRÁCE A PRÁCE DOBROVOLNICKÁ	90
4.1. Tři druhy práce	93
4.2. Základní příjem a trh práce	93
4.2.1. O právu na práci (placenou) a základním příjmu	99
4.3. Základní příjem a domácí práce	100
4.4. Základní příjem a dobrovolnická práce	105

KAPITOLA 5:

PROBLÉM CHUDOBY	108
5.1. Typologie chudoby	109
5.1.1. Pracující chudina	114
5.1.2. Chudoba a pohlaví	116
5.2. Měření chudoby	118
5.3. Chudí nemohou být svobodní	120

KAPITOLA 6:

SOCIÁLNÍ STÁT A ZÁKLADNÍ PŘÍJEM	122
6.1. Co je sociální stát?	123
6.2. Období krize	126
6.2.1. „Selhání trhu“	128
6.3. Odůvodnění sociálního státu a další kritiky	131
6.4. Minimální začleňovací příjmy	133
6.5. Základní příjem v porovnání s podmíněnými podporami	137
6.5.1. Jaký je vztah mezi základním příjmem a sociálním státem?	141

KAPITOLA 7:

ZÁKLADNÍ PŘÍJEM VE SROVNÁNÍ S JINÝMI SOCIÁLNÍMI OPATŘENÍMI	144
7.1. Tradiční opatření proti chudobě a nezaměstnanosti:	145
flexibilita trhu práce a zkracování pracovní doby u prací za mzdu	
7.1.1. Varianta druhého šeku	153

7.2. Netradiční opatření proti chudobě a nezaměstnanosti	155
7.3. Myšlenky více či méně blízké základnímu příjmu	158
7.3.1. Na cestě k základnímu příjmu	164
KAPITOLA 8: FINANCOVÁNÍ	169
8.1. Cíle a rámec modelu	171
8.2. Zpracovávané údaje a vzorek simulace	173
8.3. Podrobnosti mikrosimulačního modelu	176
8.4. Ambiciózní příklad	180
8.5. Dva skromné příklady	182
KAPITOLA 9: ZÁKLADNÍ PŘÍJEM V PALBĚ KRITIKY	188
9.1. Etické výhrady	190
9.2. Kritiky technického charakteru	201
BIBLIOGRAFIE	209
REJSTRÍK	221

Daniel Raventós

Materiální podmínky svobody

Ze španělského originálu *Las condiciones materiales de la libertad*

vydaného nakladatelstvím El Viejo Topo roku 2007

přeložil Štěpán Zajac

Odpovědný redaktor Jiří Kettner

Odborná spolupráce Martin Brabec

Rejstřík Tina Klauž

Sazba JT

Grafická úprava a obálka s použitím piktoqramů Gerda Arntze OFICINA

Vydalo nakladatelství RUBATO v Praze roku 2015

Vytiskla TISKÁRNA PROTISK, s.r.o., České Budějovice

Vydání první

ISBN 978-80-87705-20-9

RUBATO

Sarajevská 8, 120 00 Praha 2

www.rubato.cz

studio@rubato.cz